ANTROJI DALIS

DRAUGAS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1991 m. balandžio mėn. 27 d. / April 27, 1991 Nr. 83(17)

KERTINĖ PARAŠTĖ

JAV LB Kultūros tarybos vienuoliktoji premijų šventė

JAV Lietuvių Bendruomenės Krašto valdybos trečiosios kadencijos laiku, šių metų gegužės 18 dieną įvyks vienuoliktoji JAV LB Kultūros tarybos surengta premijų šventė. Per ne taip jau ilgų metų tarpsnį buvo įteiktos premijos septyniasdešimčiai laureatų, įskaitant vienetus kaip Chicago's Lietuvių operą, Los Angeles Dramos sambūrį, Antrą kaimą ir Žilevičiaus-Kreivėno muzikologijos archyvą. Visa tai atskleidžia išeivijos didžiulį įnašą į mūsų tautos kultūrą.

Raidės, spalvos, įsirėžusios į baltą popierių kūrėjų namų-sienų erdvėje, per disciplinuotą valią, per nepailstamą kūrybinį darbą tapo pripažintomis vertybėmis, tapo dalim mūsų tautos dvasios ženklų. Išeivijos kūrėjų atramos taškas per ilgus metus buvo praeitis, sąsajos su gimtosios žemės ertme, emocinis sugrįžimas gimtinėn pro geležines užtvaras bei ieškojimas giluminių šaknų prasmės asfaltiškame abstrakte.

Ateities studijos iškels išeivijos kultūrinio lobyno istorinę reikšmę. „Kultūra yra žmogiškoji kūryba, kultūra yra žmogaus ženklas", rašė Antanas Maceina. Savo originalumu mūsų kūrėjai jau įsirikiavo į lietuvių klasikų eiles, padėdami užpildyti (socialistinio realizmo) sausros metus, įamžindami egzodo žaizdų ženklus. Per daugelį metų išeivijos menininkai, atsigręžę veidu į Lietuvą, sėmėsi iš jos įkvėpimo bei kūrybinių jėgų. Aiškiai matome, kad tokių mūsų laureatų, paminint jų tik keletą, kaip Brazdžionio, Bradūno, Zapkaus, Sodeikienės, Šilbajorio ar Lietuvių operos, sugrįžimai į Lietuvą tampa kūrybinės laisvės simboliais, susietais kone su tautinės kultūros sakrališkų vertybių išlaikymu.

Šiais metais sveikinsime šiuos laureatus: **Algimantą Kezį** su dailės premija (vertinimo komisija: Dalia Šlenienė, Ada Sutkuvienė, Vytautas Ignas, Ramojus Mozoliauskas, Algis Trinkūnas); **Antaną Juodvalkį** su žurnalisto premija (vertinimo komisija: kun. dr. Pranas Garšva, Balys Gaidžiūnas, Stasys Garliauskas); **Kostą Ostrauską** su literatūros premija (vertinimo komisija: dr. Violeta Kelertienė, Alfonsas Nyka-Niliūnas, dr. Rimvydas Šilbajoris); **Alvydą Vasaitį** su muzikos premija (vertinimo komisija: Aleksandras Kučiūnas, Dana Stankaitytė, Vaclovas Momkus, Jonas Vaznelis, Antanas Linas); **Vytautą Valiuką** su teatro premija (vertinimo komisija: dr. Bronius Vaškelis, Petras Maželis, Jurgis Blekaitis); **Petrą Viščinį** su radijo premija (vertinimo komisija: Julija Dantienė, Vytautas Volertas, Teresė Gečienė).

Šia proga sveikiname, didžiuojamės visais per vienuolika metų premijų laimėtojais, kurie yra:

„Antras kaimas", Petras Armonas, Kazimieras Barėnas, Jurgis Blekaitis, Kazys Bradūnas, Bernardas Brazdžionis, Bronius Budriūnas, Arūnas Čiuberkis, Alfonsas Dargis, Albinas Elskus, Julija Dantienė (Philadelphijos „Bendruomenės balsas"), Pranas Garšva, Juozas Girnius, Algirdas Julius Greimas, Antanas Gustaitis, Vytautas Ignas, Petras Jonikas, Jurgis Jankus, Jurgis Janušaitis, Antanas Juodvalkis, Vytautas Kavolis, Henrikas Kačinskas, Jeronimas Kačinskas, Juozas Kapočius, Vytautas Kašuba, Genovaitė Kazokienė, Algimantas Kezys, Romas Kezys, Saulius Kubilius, Aleksandras Kučiūnas, Andrius Kuprevičius, Bronius Kviklys, Algirdas Landsbergis, Darius Lapinskas, Los Angeles Dramos sambūris, Lietuvių opera, Dalila Mackialienė, Vytautas Marijošius, Petras Maželis, Povilas Mažeika, Eduardas Meilus, Vytautas Meškauskas, Alfonsas Mikulskis, Alfonsas Nyka-Niliūnas, Kostas Ostrauskas, Petras Petrutis, Genovaitė Plukienė, Juozas Prunskis, Bronys Raila, Antanas Rubšys, Aleksandra ir Liudas Sagiai, Zita Sodeikienė, Juozas Stempužis, Faustas Strolia, Jokūbas Stukas, Ada Sutkuvienė, Rimvydas Šilbajoris, Salomėja Šmaižienė, Adolfas Valeška, Vytautas Valiukas, Vytautas Vardys, Alvydas Vasaitis, Romas Viesulas, Petras Viščinis, Viktoras Vizgirda, Kęstutis Zapkus, Žilevičiaus-Kreivėno muzikologijos archyvas, Juozas Žilevičius ir Vitalis Žukauskas.

JAV LB Kultūros tarybos vardu dėkojame premijų mecenatams: Lietuvių Fondui ir JAV Lietuvių Bendruomenės Krašto valdybai.

Ši premijų šventė vyksta Lietuvių muzikos šventės renginių rėmuose. Be kūrėjų, menininkų, dainininkų, šokėjų, rašytojų, dirigentų, žurnalistų, radijo vedėjų, aktorių, poetų ir kompozitorių, neįvyktų nei ši mums taip svarbi kultūrinė šventė. Raštu, šiltu žodžiu, dalyvavimu sveikinsime, gerbsime mūsų laureatus, kurie savo vaizduotės burtais mums žeria tarsi iš Vaivos juostos žvaigždes.

Dalia Kučėnienė
JAV LB Kultūros tarybos pirmininkė

Teatro premija – Vytautui Valiukui

JURGIS BLEKAITIS

Vytautas Valiukas priklauso tai retai ir brangiai aktorių ir režisierių rūšiai, kurios atstovų savo branduoly norėtų kiekvienas rimtesnis teatras: šalia pagarbos verto profesinio pajėgumo, jie padeda kolektyve sukurti ir palaikyti darnią, kūrybai palankią darbo atmosferą. Valiukas yra ramus, visada korektiškas, bet nepedantiškas, rimtas, tačiau ne be švelnaus humoro, stropus ir pareigingas, bet reiklus ir griežtas tik sau pačiam. Kažin kaip savaime, niekam savo nuomonių neprimesdamas, nepamokslaudamas, jis įneša giedrią bičiuliško bendradarbiavimo dvasią, stabilumą, vidinę pusiausvyrą, kurią nelengva išlaikyti nervingame teatro darbe. Tai ne vien gero būdo, bet ir sąmoningos kultūringos laikysenos išdava. Iš mūsų bendro darbo Vokietijoje ir vėliau Chicago'je pažįstu malonų, nepretenzingą žmogų, dėl kurio niekad nebuvo kilę jokių nemalonumų ar susipykimų. Žinau aktorių, kuris jaučia savo vertę, bet jos nepabrėžia ir didybės manija anaiptol neserga, bet priešingai — savo kukliu santūrumu parodo rimtą požiūrį į kūrybinį darbą, kuriam jis yra giliai atsidėjęs.

Šiandien galima žvelgti į gražų ir našų kūrybinį kelią, apimantį daugiau negu pusę šimto metų įvairaus teatrinio darbo — aktoriaus, režisieriaus ir vėlesniais laikais — meninio žodžio interpretatoriaus. Tik apie mažą to kelio atkarpą galiu kalbėti iš patirties, nes, nors abu esame kauniečiai ir Valiukas (gimęs Kaune 1916 metais) baigė „Aušros" gimnaziją tik metais anksčiau už mane, nors abu buvome humanitarai (Valiukas studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą 1934-1938 metais) ir abu jau iš universiteto pasukome į teatrinę studiją, tai buvo jau skirtingais keliais, ir susitikome bendram darbe tik išeivijoje. Valiukas 1936 metais pradėjo lankyti dramos studiją, kuriai vadovavo Fedotas-Sipavičius (Sipaitis), o paskum perėmė vienas žymiausių Valstybės teatro veteranų — Petras Kubertavičius. Kiek anksčiau iš tos studijos atėjo Monika Mironaitė ir Antanas Škėma, o tarp Valiuko bendralaikių buvo Kazys Vasiliauskas ir Alfonsas Brinka, vėliau su juo pasirinkę išeiviją. Jie priklausė paskutinei jaunųjų aktorių kartai, pirmus teatro žingsnius žengusių dar laisvoje Lietuvoje.

Į Kauno Valstybės teatrą Valiukas atėjo jau 1937 metais, pora metų atliko įprastinę praktiką su mažyčiais vaidmenimis (kaip sakydavo teatre — „stovėjo su alebarda") ir tik okupacijų bei karo metais (1940-1944) jam atiteko rimtesni vaidmenys: dr. Richtig Fodoro „Brandos atestate", Šantrua — „Pirmame skambutyje", Gregors Werle — Ibsen'o „Laukinėje antyje", Dionyzas — Santvaro „Kaimynuose", o ypač brangus Valiukui vaidmuo buvo sūnus Karolis Grušo „Tėve", nes jis siejas ir su šio žymaus dramaturgo debiutu. Tai buvo septyneri aktoriaus formavimosi ir brendimo metai... Deja, tai buvo drauge ir normalaus teatrinio darbo pabaiga, nes prasidėjo išeivija, skurdžių sąlygų saviveikla.

Su Vytautu Valiuku suartėjome bendrame darbe Vokietijoje mūsų sutelktoje „Aitvaro" grupėje, kurioje po Henriko Kačinsko, kurį išsirinkome vadovu, Valiukas buvo teatro patirtimi toliausiai pažengęs — kiti visi, jei ne amžium, tai scenos darbu buvome žalesni. Tai buvo 1945 metų rudenį Detmoldo priemiesty, aukštų kalvų papėdėje, kai Antanas Rūkas sukūrė „linksmą nutikimą" — eiliuotą kaimo buities vaizdelį apie dviejų bičiulių susipykimą ir susitaikymą — „Bubulį ir Dundulį". Kaip tik tokio idiliško Lietuvos vaizdo prašėsi mūsų pačių — ir tikėjome, būsimų žiūrovų — aštrus tėvynės pasiilgimas. Su entuziazmu griebėmės smagaus repeticijų darbo, kuris į pabaigą vyko jau pavasarį, po žydinčiais vaismedžiais. Kačinskas sukūrė, man rodos, jam dar naują karštą, ūmaus, pašiaušiais ūsais Bubulio paveikslą, o Valiukas jo atsvarai — lėtesnį, ramesnį kaimyną Dundulį. Galėtume tarti — „dzūkas" ir „žemaitis". Raiškumu ir intensyvumu Valiukas čia nenusileido Kačinskui, o ir visi kiti vaidino šmaikščiai ir vaizdžiai. Beveik pavydėjau jiems linksmo žaismo, nes režisuodamas likau nuošaly.

Su šiuo spektakliu „Aitvaras" aplakstė Vokietiją nuo Flensburg'o netoli Danijos ligi Kempten'o pietuose. Iš viso vaidinta daugiau kaip 30 kartų įvairiausiose sąlygose, patirta džiaugsmo, nes žiūrovai visur veikalą šiltai priėmė, daug nuotykių, na, ir daug nuovargio, baladojantis sunkvežimiais, susigūžus tarp dekoracijų (jas nutapė patyręs teatro dailininkas Viktoras Andriušis). Valiukas jokiomis sąlygomis nei džiūgavo, nei niurzgėjo ar pyko, ką iš tikrųjų jautė — nerodė, vis išlaikydamas savy nesudrumsčiamą dvasios giedrumą. Puikus bendradarbis ir bendrakeleivis!

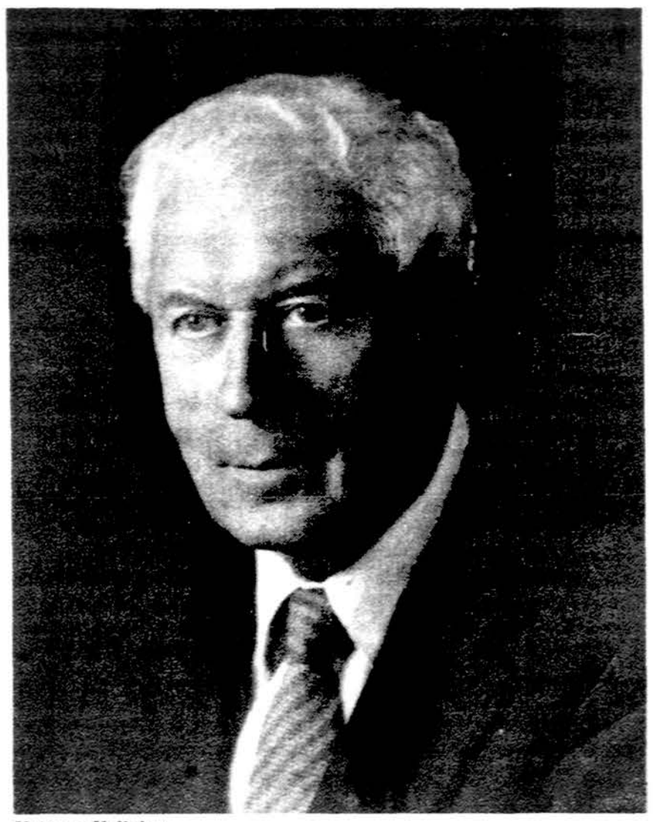

Vytautas Valiukas

„Aitvarą" pražudė staiga pablogėjusios sąlygos. Teko skirstytis ir keliauti visiems skirtingais keliais. Valiukas jau 1946 metų rudenį debiutuoja kaip režisierius Hanau stovykloje, kur buvo susitelkę bene daugiausia lietuvių. Tenai Jonas Kelečius su keliais bičiuliais energingai telkė vaidintojus Binkio „Atžalynui", o režisierium pasikvietė Vytautą Valiuką — gal prisiminė įspūdingą Dundulį. Visas būrys pasivadino „Atžalyno" teatru, o Valiukas buvo pakviestas dar dviems spektakliams — Gehri „Šeštame aukšte" ir Santvaro „Žvejams" — matyt, užsimezgė tarp jų abipusiai patenkinamas bendradarbiavimas. Kai po Stasio Pilkos ir Antano Škėmos teko ir man nuo 1947 metų pabaigos režisuoti „Atžalyne", radau jau gana patyrusį būrio branduolį.

Masinės emigracijos banga 1949 metais mus visus permetė Amerikon, ir Chicago'je vėl dirbau su pagrindiniais atžalyniečiais. Dviems grupėms ne per sklandžiausiai apsijungus Čikagos lietuvių teatro vardu, dviem atvejais turėjau progos dirbti su Valiuku — Škėmos „Živilėje" ir O'Neill „Anna Christie". Valiukui šiuokart teko gerokai labiau komplikuoti personažai, negu mūsų mielas bitininkas Dundulis.

„Živilės" Karijotas yra iš tikrųjų trys skirtingi personažai: legendinės senovės kunigaikštis, „persikūnijęs" 19-ojo amžiaus vidury į didiką, o trečiu pavidalu bolševikmety — į Vilniaus kurpių. (Ne be reikalo Kačinskas minėjo man Karijotą, kaip vaidmenį, kurį jis gailėjosi neturėjęs progos suvaidinti!) Tai subtilūs tos pačios bajoriškos dūšios variantai, išdidžios ir taurios net prasto batsiuvio padėty! Ne vien drabužį ir grimą reikia skubiai pakeisti. Reikėjo daug ir nuoširdžiai paieškoti, bet tai mums, deja, nepavyko. Vardan vienybės buvo aktorių iš abiejų grupių, bet toji dirbtinė vienybė nesiklijavo. Gal labiausiai stigo geros darbo nuotaikos, ir tai atsiliepė spektaklio atmosferai. Nuostabiu būdu, kiek atsimenu, mažiausiai tos „blogos karmos" paveiktas buvo Vytautas Valiukas! Jis mokėjo išsijungti, atmesti kas kliūva.

Visada atlaidesni saviems veikalams, žiūrovai priėmė abi spektaklio versijas šiltai, ragino parodyti „Živilę" kituose miestuose; tačiau spaudoje pasirodė visuomenės atstovo smerkiantis straipsnis: veikalas esąs nepatriotiškas, nes herojus, pamatęs ginkluotų enkavedistų apsupimą, nusižudė su Živile. Turėjęs su savo revolveriuku gintis iki paskutinės kulkos!

Laimingiau susiklostė reikalai su O'Neill'io „Anna Christie", kur visi trys pagrindiniai veikėjai — tėvas, duktė ir mylimasis — susipynę dramatiškam mazge. Visi personažai — stiprūs ir aistringi, bet drauge ir gana primityvūs, tiesmuki, jų konfliktas — didžiulis, katastrofiškas sprogimas. Aktoriams — Irenai Nivinskaitei, Vytautui Juodkai, Vytautui Valiukui — teisingo ir verėlaus bendravimo keliu pavyko išauginti įtampą ir ją įtikinamai, paveikiai išlaikyti iki išrišimo. Visi trys buvo tikri, be jokio pervaidinimo, be falšo — tai buvo emociškai sodriausias spektaklis.

Turint minty visus tris mano iš arti stebėtus Valiuko vaidmenis ir jo darbą, susidariau įspūdį, jog jis pirmiausia yra mąstantis aktorius, kuris labiau pasitiki vaidmens analize negu intuicija ar vaizduotės pakištu vaizdu. Net jeigu jam staiga visai ryškiai pasivaidentų siekiamas vaizdas, jis jo nepriimtų, protu nepatikrinęs, neperžiūrėjęs jo veiksmų ir siekimų linijos. Todėl jis pradeda repeticijas atsargiai, nesimesdamas į improvizacijas, neskubėdamas į norimą rezultatą, nevaidindamas emocijų, kol jos natūraliai jame nekyla iš tobulesnio personažo supratimo, iš jo kalbos ypatumų, iš ugdomo bendravimo su partneriais. Jis moka dirbti pats, nelaukdamas, kad režisierius jį vestų paėmęs už rankos. Drauge jis moka atmesti neigiamas aplinkos ar partnerių vaidybos ar laikysenos ypatybes. Palaipsniui išsiaiškinęs, jis tarsi taiko personažą sau prie veido, prie savo aukšto ūgio, savo balso. Radęs priimtinų bruožų, jis įjungia vaizduotę, pasvajoja apie personažo manieras, kalbėseną, kokius nors asmeniškus manierizmus. Pabando juos — priima arba atmeta. Jis dirba drauge su režisierium, per jį tikrindamas save, ir niekad nebando eiti prieš autorių, jo mintį ir tekstą. Jis yra atsakingas aktorius-režisierius. Tik labai laipsniškai, kiek įmanoma — bendravimo keliu, jis leidžia augti emocijai. O'Neill'io veikale senio Chris pavyzdys rodo, kad šis ramus, santūrus žmogus gali prasiveržti gaivališka aistra. Rezultatas gali būti gyvas, ekspresyvus vaidmuo. Bet jeigu ar dvasiniai, ar fiziniai bruožai sunkiai sutampa arba jeigu tekstas — nevykęs, aktoriui išsigelbėjimu lieka formalus charakterio piešinys. Bet Valiukas niekad nemeluoja, nepataikauja publikai, nešaržuoja. Darbo procese Valiukas labai pareigingas, drausmingas, be užgaidų ar isterijų — pavyzdys kiekvienam, kaip kolektyve reikia dirbti.

Man gaila, kad, palikęs Chicagą, nesu matęs Valiuko režisuojamos Anouilh „Antigonos", Tennessee Williams „Stiklinio žvėryno", Kosto Ostrausko „Kanarėlės", kurioje jis ir pats vaidino Juzapą, nei Krėvės inscenizacijų. Bet aš žinau jo inteligentiškumą, saiko jausmą, gerą skonį, atsakingumą kiekviename darbe, tad tikiu, kad atsiliepimai apie jo spektaklius, juos didžiai įvertinantys, buvo neabejotinai teisingi.

Kai nebeliko jam priimtinos aktorių grupės, kurioje būtų galėjęs vaidinti ar režisuoti, Vytautas Valiukas nenutilo, bet iki mūsų dienų nuolat reiškėsi minėjimuose, solo rečitaliuose arba su kitais — pavyzdžiui, su Antanu Škėma, poetu Tomu Venclova, interpretuodamas literatūrinius, ypač poezijos, kūrinius. Jo repertuaras — platus: nuo Donelaičio, nuo „Anykščių šilelio", Sruogos „Kazimiero Sapiegos" iki Oskaro Milašiaus, Škėmos „Vienas ir kiti", Radausko ir Meko. Antai New York'e jis skaitė Leonardo Andriekaus eileraščius 1986 metais, naujo rinkinio proga. Toli gražu ne viską čia išvardijau — Valiuko įnašas į kultūrinį išeivijos gyvenimą yra tikrai svarus ir daugialypis. Kaip aukštos kultūros teatro menininkas, Vytautas Valiukas daro garbę savo „namams" — Kauno Valstybiniam teatrui — jis yra jo augintinis ir atstovas.

Premijų šventė

Šiemetinė JAV Lietuvių Bendruomenės Kultūros tarybos rengiama premijų šventė įvyks Chicago'je, Jaunimo centre, gegužės 18 dieną. Šventės programa prasidės su šių metų premijų laureatų ir garbės svečių eisena, grojant Lietuvos operos styginiam kvartetui. Šventė bus atidaryta Lietuvos himnu ir invokacija, kurią kalbės tėvas Antanas Saulaitis, SJ, JAV LB Religinių reikalų tarybos pirmininkas, ir Dalios Kučėnienės, JAV LB Kultūros tarybos pirmininkės, atidaromuoju žodžiu. Įteikus laureatams premijas ir žymenis, bus klausomasi tai progai jų žodžių. Programą užbaigs bendrai giedama „Lietuva brangi". Premijų šventės programai vadovaus Nijolė Martinaitytė, JAV LB Kultūros tarbos vicepirmininkė.

Šiame numeryje:

Vienuoliktoji JAV Lietuvių Bendruomenės Kultūros tarybos premijų šventė • 1990 metų JAV LB Kultūros tarybos premijų laimėtojai: Kostas Ostrauskas, Vytautas Valiukas, Alvydas Vasaitis, Algimantas Kezys, Petras Viščinis, Antanas Juodvalkis

Muzikos premija – Alvydui Vasaičiui

KAZYS SKAISGIRYS

Alvydas Vasaitis

1991 metų kovo 12 dienos *Draugas* paskelbė, kad JAV LB Kultūros tarybos sudaryta jury komisija muziko premiją paskyrė už muzikinę veiklą Alvydui Vasaičiui. Kažkur pradingo viena „s" raidė. Iki šiol mes žinojome, kad Kultūros taryba skiria muzikos premiją. Gal pasikeitė nuostatai, gal korektūros klaida, o gal tik paprastas redakcijos skubėjimas.

Premijos vertinimo komisiją sudarė maestro Aleksandras Kučiūnas – pirmininkas, Antanas Linas, Vaclovas Momkus, Danutė Stankaitytė ir Jonas Vaznelis. Tai operininkai, kurių pavardes galima pamatyti Chicago's Lietuvių operos statytoje „Trubadūro" operos programoje 1960 metais. Todėl nenuostabu, kad ir premija buvo paskirta operos dirigentui Alvydui Vasaičiui. 1960 metais „Trubadūrą" dirigavo Aleksandras Kučiūnas, Leonorą dainavo Danutė Stankaitytė; Jonas Vaznelis atliko Ferrando vaidmenį, Antanas Linas buvo chormeisteris, o Vaclovas Momkus dalyvavo chore ir vaidino Pasiuntinio rolę. Alvydas Vasaitis į Chicago's Lietuvių operą atėjo 1961 metais.

Kada prasideda laureato muzikinė veikla? Ar tada, kai jis pirmą kartą vaikų darželyje padainuoja dainelę? Ar tada, kai fortepijono mokinių pasirodyme jis paskambina muzikos kūrinį? Gal tada, kai pirmą kartą akompanuoja solistei ar smuikininkui? O gal tada, kai jis pasirodo su simfoniniu orkestru kaip fortepijono solistas? Ar tada, kai jis pirmą kartą diriguoja orkestrui Šokių šventėje? Ar tada, kai jis pirmą kartą debiutuoja kaip operos dirigentas?

Alvydo Vasaičio muzikinės veiklos pradžią galima datuoti 1956 m. liepos 29 d., kai jis dalyvavo Morris B. Sachs televizijos programoje, skambindamas Beethoven'o sonatą ir laimėjo pirmą vietą. Buvo apdovanotas laikrodžiu, penkių dolerių sidabrine moneta, diplomu, savo įgrojimo plokštele ir didele fotografija. Taigi šiemet galime minėti jo muzikinės veiklos 34 metų sukaktį.

Alvydas Vasaitis gimė 1945 metais sausio 13 dieną Graz'o mieste, Austrijoje. 1949 metais su tėvais atvyko į JAV ir apsigyveno Cicero mieste, Illinois. 1950 metais pradėjo lankyti vaikų darželį. 1952-55 metais studijavo fortepijoną pas muziką Aleksandrą Kučiūną, o 1956-1962 metais pas profesorių Vladą Jakubėną. 1960-63 metais Roosevelt universitete studijavo bendrą muzikos kursą ir fortepijoną pas profesorių Dorfman. 1963-66 metais Illinois universitete Urbanoje mokėsi kompozicijos ir muzikos istorijos. 1966-1968 metais Chicago's Muzikos konservatorijoje studijavo dirigavimą ir kompoziciją. Bakalauro diplomą gavo 1973 metais Loyola universitete, Chicago'je.

Pirmas Alvydo pasirodymas buvo Aleksandro Kučiūno mokinių studijos programoje 1953 m. birželio 12 d. Lietuvių auditorijoje. 1956 m. balandžio 29 d. akompanavo Magic Dream operetei Cicero mieste. 1958 m. sausio 26 d. Alvydas dalyvavo Immigrants Protective League programoje Chicago's Jaunimo centre ir laimėjo pirmąją premiją – šimtą dolerių. 1960 m. rugpjūčio 20 d. jis dalyvavo Chicagoland Music Festival varžybose ir su Beethoven'o sonata, op. 57 laimėjo pirmąją vietą. *Chicago Tribune* įdėjo jo nuotrauką ir laimėjimo aprašymą.

1961-62 metų sezone pradėjo akompanuoti Chicago's Lietuvių operoje, ruošiant operą „Aida". 1963 m. vasario 2 d. skambino Čaikovskio fortepijono koncerto Bb pirmąją dalį su Morton simfonijos orkestru. 1972 metais IV Tautinių šokių šventei Alvydas paruošė šokių orkestracijas ir buvo orkestro dirigentas. 1973 m. lapkričio 23 d. įvyko kompozitoriaus Vlado Jakubėno kūrinių koncertas Maria High School salėje, Chicago'je. Dalyvavo solistai, jungtinis choras ir simfoninis orkestras. Vadovavo Alvydas Vasaitis. 1974 m. kovo 31 d. Alvydas pirmą kartą pasirodė kaip operos dirigentas, vadovaudamas Verdi operos „Kaukių balius" spektakliui. Vladas Jakubėnas rašė, kad spektaklis buvo pravestas tvirta, tikslia ranka, įnešant savo asmenybės bruožų. Publika naują dirigentą priėmė šiltai.

Per tuos 34 metus Alvydas Vasaitis akompanavo šimtuose koncertų, renginių arba minėjimų. Reikalui esant, jis grodavo vargonais maldos namuose vestuvių, laidotuvių ir iškilmių progomis. Alvydo pasiekimų viršūne tenka laikyti jo veik'ą Chicago's Lietuvių operoje. Jis čia praleido 17 sezonų: aštuonis sezonus buvo akompaniatorius ir devynis sezonus dirigentas. Jis taip pat dirigavo operas „Traviata" ir „Otello" Vilniaus operoje. 1990 metų gruodžio pabaigoje Vilniuje minint Lietuvos operos 70 metų sukaktį, Alvydas Vasaitis dirigavo operų ištraukas ir Vlado Jakubėno kūrinį „Laisvųjų daina" su solistu Algimantu Grigu. Šių metų sezoną Alvydas Vasaitis yra Chicago's Lietuvių operos dirigentas Muzikos savaitės rėmuose.

Alvydas Vasaitis premijos tikrai buvo vertas. Tai įrodė jo talentas, pasiekti rezultatai ir ilgametė muzikinė veikla. Tačiau šia proga kyla noras pakartoti kai kurias mintis, pareikštas mano rašinyje apie laureatą Faustą Strolią 1987 metų kovo 28 dienos *Draugo* kultūriniame priede. Man teko garbė tais metais būti muzikos premijos vertinimo komisijoje. Aptarėme 25 kandidatus. Premijos skyrimas yra painus ir nedėkingas uždavinys. Vienas tampa laimėtoju, kitiems tenka pasitenkinti viltimi premiją gauti kada nors ateityje. JAV LB Kultūros taryba nenurodo aiškių gairių, kuriomis remiantis reikėtų premiją skirti. Ar toks asmuo turėtų būti artėjantis prie šimto metų, ar pusamžis, ar jaunas, kurį premijos gavimas paskatintų dar pajėgiau darbuotis lietuviškoj dirvoj? Ar svarbiau aukštas muzikinis išsilavinimas, ar nuopelnai lietuvybės išlaikymo kelyje? Jeigu būtų gyvi, kuris visų pirma būtų premijos vertas: Antanas Vanagaitis ar Kazys Viktoras Banaitis? Ar nebūtų gražu, kad kada nors premija būtų pažymėta moteris? Iki šiol visi laureatai buvo vyrai. Ar nebūtų malonu, kad kada nors ateityje premiją gautų ir vokalistas? Iki šiol premijas gavo aštuoni dirigentai arba kompozitoriai ir vienas instrumentalistas. Susidaro įspūdis, kad dirigavimas yra privilegijuotas žanras premijų skyrimo pasaulyje.

Per praėjusius kelis metus keletas premijos vertų asmenų buvo Aukščiausiojo pašaukti į aną muzikos pasaulį. Nežiūrint to, ir ateinantiems metams būtų galima pasiūlyti bent 25 tinkamus kandidatus premijai gauti. Naujas ir teigiamas ėjimas yra tas, kad šiemet premija buvo paskirta vidutinio amžiaus asmeniui, turinčiam 46 metus amžiaus. Tai pats amžiumi jauniausias laureatas muzikos premijos gavimo metais. Iki šiol amžiaus vidurkis premijos gavimo metais buvo 74 metai. Tai didelis šuolis amžiaus atžvilgiu. Iki šiol laureatu galėjo tapti tik pensininkas, išskyrus vieną atvejį.

Šia proga verta pažymėti, kad ir veteranai reikalingi prisiminimo. Ne anekdotas, bet tikrovė įvyko praėjusiais metais Kalifornijoje. 1972 metais žymi Lietuvos operos solistė atšventė savo amžiaus garbingą 70 metų sukaktį. Daugybė straipsnių ir nuotraukų tai paliudija. 1982 metais ta pati primadona buvo pagerbta, sulaukusi 80 metų amžiaus. Aibė spaudos iškarpų tai gali patvirtinti. 1990 metais Kalifornijoje buvo iškilmingai paminėta jos 90 metų sukaktis. Tik minėjimo rengėjai gali išaiškinti, kaip žmogus per aštuonerius metu gali išgyventi dešimtį kalendorinių metų. Tai bus nemaža painiava ateities muzikos tyrinėtojams, kai jie šį reiškinį mėgins išnarplioti archyvuose.

Algimantas Kezys kalba per parodos „Daile '91" atidarymą Lietuvių dailės muziejaus galerijoje, Lemont, Illinois.
Jurgio Jurgučio nuotrauka

Dailės premija – Algimantui Keziui

ARVYDAS RENECKIS

Sakoma, kad savame kieme pranašu nebūsi. Juo labiau, jei imsi pranašauti dalykus, menkai tesusijusius su to kiemo atributika. Šią taisyklę ilgai ir kantriai laužė, kol pagaliau sulaužė Algimantas Kezys, pelnęs šių metų JAV LB Kultūros tarybos dailės premiją už savo fotografijos darbus.

Lietuvių fotomenininkų išeivijoje tėra vos keletas, ir visiškai nenuostabu, kad savieji, lietuviai, čia ilgą laiką jų nei per daug vertino, nei geriau pažinojo. Juk visa išeivijos kultūra, nesvarbu, ar ji mėgina užsidaryti savyje, kad išliktų nepakitusi, ar priešingai – siekia atitrūkti nuo kamieno, kad įgautų naujas formas bei turinį, tiek, kiek ji save laiko lietuviška, iš esmės stovi tame pačiame anksčiau ar vėliau tėvynėje paliktame kultūriniame lauke. Išeivio sąmonėje tas laukas ilgainiui yra tapęs prisiminimu, nekintančia vertybe, todėl dažnai su dideliu įtarimu pasižiūrima į tai, kas matyt už to lauko ribų, nes visa, kas nepamatuojama atmintimi, gali atrodyti tarsi „nelietuviška", o tuo pačiu ir „nemenas", netgi „nekultūra". Gausiausioji išeivijos karta rengia koncertus, stato operą, lanko tautinės dailės parodas; retų namų sienų nepuošia lietuvių tapyba ar grafika; dar šiaip taip išplatinamos knygos, nestinga dėmesio savam arba iš Lietuvos gastroliuojančiam teatrui... Žodžiu, traukia tai, kas pilnavertiškai yra gyvavę nepriklausomoje ikikarinėje Lietuvoje.

Modernieji 20-ojo amžiaus menai: fotografija ir kinas, kuriuos iš pašaukimo pasirinko Algimantas Kezys, Lietuvos laikais dar nebuvo spėję tapti lygiais tarp lygių, todėl ir išeivijoje, neturėdami tradicijos, jie sunkiai konkuruoja su kitomis meno rūšimis. Ypač fotomenininkas čia nedaug teturi „savojo kiemo" atributikos. Jo kūrybos objektai – realus, daiktiškas pasaulis, kuris svetimoje žemėje vargu ar gali būti identifikuojamas su lietuviška kultūra. Nenustembi, kai tūlas Chicago's, New York'o, Los Angeles ar kito didmiesčio tautietis pirmiau apibūdina Algimantą Kezį kaip dailės parodų rengėją, knygų leidėją bei platintoją, kalendorių, atviručių pardavėją, geriausiu atveju – fotografą, bet ne fotomenininką. Tuo tarpu, pasidairę plačiau, Algimanto Kezio darbus rasime: Chicago's Meno institute bei Šiuolaikinės fotografijos muziejuje, Pennsylvanijos Carnegie institute, Los Angeles Meno muziejuje, New York'o Metropolitan ir Modernaus meno muziejuose bei Tarptautiniame fotografijos centre, Paryžiaus Nacionalinėje bibliotekoje bei Carnavalet muziejuje... ir dar ne viename plataus pasaulio ir, žinoma, Lietuvos muziejuje, galerijoje, archyve.

Kuo tos fotografijos ypatingos? Algimantas Kezys vaizduoja visiškai realius dalykus, kuriuos kiekvienas gali kasdien pamatyti arba praeiti pro juos, net nepastebėdamas. Tačiau žvelgdami į jau beveik prieš tris dešimtis metų jo nufotografuotus Liuksemburgo peizažą, Brookline detalę, Versalio laiptus, Heidelberg'o geležinkelių stotį arba žiūrėdami į vėlesnes gamtos peizažų ir didmiesčių fragmentų nuotraukas, netgi į Lietuvoje fotografuotus rūpintojėlius bei senas pirkaites – pirmiausia būsime įtraukti į neregėtai savitą pasaulį, kuriame visi daiktai, figūros suformuoja neįprastą erdvę. Ši erdvė nėra kaip nors techniškai sumodeliuojama laboratorijos patamsiuose; visa Algimanto Kezio meno ir meistriškumo paslaptis – nepakartojamas fotografavimo momentas. Tame momente susikerta trys tarpusavyje neatsiejami dalykai: fotografuojamas objektas, tobula technika ir autoriaus išgyvenimas.

Daiktai, figūros, pastatai, peizažai, kuriuos fotografuoja Algimantas Kezys, patys savaime vargu ar turėtų didesnės kultūrinės bei etnografinės reikšmės. Tačiau tikslus, neįprastas rakursas, architektūrinių arba gamtos formų pagavimas, šviesos ir šešėlių sąveika priverčia vaizduojamąjį objektą prabilti dviem kalbomis: realistine, konkrečia, dokumentine ir kartu – universalia, menine, poetine. Dėl to Algimanto Kezio nuotraukos pasidaro reikšmingos netgi istoriniu-etnografiniu požiūriu (jas įsigyja pasaulio muziejai, archyvai, nes jos atspindi žmogaus požiūrį į socialinę aplinką) ir savo estetiniu poveikiu žmogui. Be galo tvarkinga geometrinė objektų logika, vaizde pasikartojančių detalių ritmika, neindividualizuotos žmonių figūros, dažniausiai tampančios tik peizažo arba kompozicijos dalimi, iš pirmo žvilgsnio padaro Algimanto Kezio vaizdų pasaulį techniškai šaltu ir steriliu. Tačiau įsižiūrėjęs atidžiau tarsi pajunti kartu su tavimi žvelgiantį į jau matytą daiktą atokiau nuo viso buitinio šurmulio atsistojusį kiek vienišą žmogų. Ir tu pagauni save, žiūrintį jo žvilgsniu. O tas žiūrėjimas – mėginimas kasdienybėje išvysti dievišką harmoniją.

Per beveik trejetą kūrybinių dešimtmečių dienos šviesą pasiekė ne vienas Algimanto Kezio monografinio pobūdžio fotografijos albumas (iš daugelio paminėtini: *Photographs*, 1966; *Form and Content*, 1972; *Chicago/Kezys*, 1983; *Lithuania Through the Wall*, 1985; *Cityscapes*, 1988), keletas kitokių, daugiau istoriografinio pobūdžio jo knygų: *Faces of Two Worlds, Religija lietuvių mene, Šventoji auka* ir kt. Algimantas Kezys ne vien fotografuoja. Organizuodamas savosios meno galerijos veiklą, jis kasmet taipgi rengia lietuvių išeivijos dailininkų temines parodas, redaguoja ir pats išleidžia tų parodų katalogus, iš kurių ilgainiui gali susidaryti savotiška išeivijos meno antologija. Algimantas Kezys lietuvių kultūriniame gyvenime pasireiškia ir kaip dailėtyrininkas, ir kaip istoriografas (knygos *Lietuvių dailininkai išeivijoje, Paroda, Lithuanian Cemetery, Pensilvanijos angliakasių Lietuva, Atlaidai, The Art of Viktoras Petravičius...)* Tai vis didesnės ar mažesnės apimties leidiniai, kurie jau yra radę savo vietą lietuviškoje kultūroje ir tėvynėje, ir išeivijoje.

Kartais stebiesi, kiek plačiai gali aprėpti vieno žmogaus veikla, visur paliekant ženklų pėdsaką. Algimantas Kezys įsteigė ir tebevadovauja Budrio vardo Lietuvių fotoarchyvui, kuriame surinkta gausi fotografuota ir filmuota dokumentinė medžiaga apie išeivijos gyvenimą. Jau prieš porą dešimtmečių čia pradėti kurti dokumentiniai filmai įamžino iškilius mūsų tautiečius: Juozą Brazaitį, Petrą Daužvardį, Joną Aistį, Mykolą Krupavičių, Viktorą Petravičių ir daugelį kitų.

Plati tautinė veikla, ypač dailės parodų rengimas, knygų leidyba bei platinimas išgarsino Algimantą Kezį tautiečių tarpe. Vis dėlto, šiandien ypačiai malonu pasidžiaugti, kad tautiečiai jam skiria premiją už pagrindinę kūrybinę jo veiklos sritį – fotografijos meną, kurį jau senokai plačiai pripažįsta pasaulyje kiti. Taigi sveikinkime laureatą, praplėtusį tautinio lauko akiratį!

Radijo premija – Petrui Viščiniui

ALFONSAS PETRUTIS

Kasmet skirdama radijo premiją, JAV LB Kultūros taryba vienu šūviu nudeda du zuikius. Pirma – kreipiamas visuomenės dėmesys į reikšmingą lietuvių radijo tarnybą, kuriai reikalinga visokeriopa talka ir parama tiek lėšomis, tiek darbu. Antra – skatinamos lietuvių radijo programos kelti savo lygį, nuolat tobulinti savo laidas, stengtis apimti visas lietuviškojo gyvenimo apraiškas. Juo daugiau šiais reikalais padaroma, juo sėkmingiau lietuvių radijo tarnyba atlieka savo uždavinį.

Kaip gyva lietuviškojo organizmo dalis, mūsų išeivija visą laiką jautriai pergyvena visus Lietuvos laimėjimus, jos nesėkmes ir okupanto daromas jai skriaudas. Ypač po 1990 metų kovo 11-osios deklaracijos paskelbimo, 1991 m. sausio 13 d. Vilniuje įvykdytų okupanto nekaltų žmonių žudymo ir Norvegijos tautos vardu paskirtos taikos premijos Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkui Vytautui Landsbergiui kiekvienas mūsų gaudyte gaudo žinias iš Lietuvos ir laukia patarimų, kaip jai galima padėti, būnant už jos ribų. Boston'o ir apylinkės lietuviams tokią informaciją plačiai pateikia „Laisvės varpas".

Todėl dideliu džiaugsmu sutikta žinia, kad JAV LB Kultūros tarybos 1990 metų radijo premija paskirta Petrui Viščiniui „Laisvės varpo" vedėjui. Tiek laureatui, tiek ir radijo klausytojams bei rėmėjams yra tam tikras moralinis pasitenkinimas, kad „Laisvės varpo" radijas susilaukė JAV Lietuvių Bendruomenės vadovybės įvertinimo. Suprantama, taip pat padėka priklauso ir įžvalgiai, rūpestingai JAV LB Kultūros tarybos vadovei Daliai Kučėnienei bei radijo premijos jury komisijai Philadelphijoje: Julijai Dantienei, Teresei Gečienei ir Vytautui Volertui, kurie atsisuko veidu į Boston'o pusę ir tenai, jo pašonėje, surado tikrai įvertinimo nusipelnusį „Laisvės varpo" radiją, kurio steigėjas ir ilgametis vedėjas Petras Viščinis

(Nukelta į 4 psl)

Petras Viščinis pradeda pirmąją „Laisvės varpo" programą 1954 m. kovo mėn. 7 d.
Kazio Daugelos nuotrauka

Literatūros premija – Kostui Ostrauskui

VIOLETA KELERTIENĖ

Kostas Ostrauskas

Gedimino Naujokaičio nuotrauka

Dramaturgas Kostas Ostrauskas visados buvo išeivijos literatūros avangarde. Jo dramos orientuotos į šiuolaikinius žanrus, populiarius Vakarų pasaulyje – į absurdo ir žiaurumo teatrą, ir autoriaus tematika pakyla virš parapinių interesų lauko, net ir tada, kai pjesės turi lietuviškų elementų – „Kanarėlė", „Žaliojoj lankelėj", arba kai tiesiogiai – „Šaltkalvis", „Čičinskas" ar netiesiogiai – „Gundymai" – nurodo į lietuviškos patirties peripetijas. Mūsų dramaturgijoje Ostrauskas yra užėmęs savotišką teritoriją, kuri pažįstamai ostrauskiška ir nepanaši į kitų lietuvių dramaturgų. Jo savitas braižas skiriasi nuo Algirdo Landsbergio, Juozo Glinskio ar Kazio Sajos, nors pastariesiems ir yra kiek giminingas.

Bene reaguodamas prieš lietuvių (ne vien draminės) tradicijos romantiškumą, lyrizmą, neretą sentimentalumą, Ostrauskas sąmoningai užėmė priešingą poziciją, negailestingai žvelgdamas tikrovei į akis ir vengdamas atviros didaktikos, kuri taip ilgai gadino mūsų literatūros meniškumą. Ostrausko kūryboje nerasime jokių kompromisų, jokių patogių iliuzijų, jokio vyniojimo į vatą (nebent tai būtų Giltinės „balta drobulė"). Prisiminus kitą šio amžiaus išeivijos meistrą – Antaną Škėmą, gal reiktų ir paryškinti skirtumą tarp dviejų dramaturgų. Antanas Škėma, gimęs 1911 ir miręs šimtmečio viduryje, telpa į Camus ir Sartre'o filosofinių ir politinių apmąstymų, sąlygotų kataklizminių karo įvykių ir ideologijų, sferą. Tačiau Ostrauskas, gimęs 1926 metais ir subrendęs jau po Antrojo pasaulinio karo, greičiau yra labiau postmodernistas negu egzistencialistas, nors tam tikrų bendrų rūpesčių nagrinėjimą (pvz., santykio su mirtimi) jis tęsia, traktuodamas temas naujau ir sudėtingiau.

Vadinama Ostrausko „teritorija", iš veikalo į veikalą pasikartojančios temos, pasidarė žmogaus nežmoniškumas žmogui, akistata su senatve ir mirtimi, žmogus savo aistrų ir pasąmoninių srovių sukūry, amžina kova tarp lyčių, kurioje vyrai, stokodami moterims būdingo *élan vital*, aiškiai lieka nuskriausta, silpnoji lytis.

Manding, Ostrausko kūrybos paradigmai geriausiai atstovauja drama „Kvartetas". Ji kaip tik yra tas abstraktus atvejis, kuris, sutelkdamas savyje autoriaus minties kvintesenciją, gali būti pritaikomas labai įvairiems reiškiniams. Kadaise savo recenzijoje Vytautas A. Jonynas pasakė, kad šią dramą „gal būtų galima prisimti, kaip aliuziją į bendruomeninio, komitetų ar kongresų rengimo darbo beviltiškumą, gal net kaip į Kinijos įsileidimą į Jungtines Tautas" (*Metmenys*, Nr. 23, 1973, p. 140). Jonyno pavyzdžiai kaip tik įtikina, kad „Kvartetas" tai – „aliuzija", tam tikras „žmonių grupėse", kaip sako sociologai, elgsenos modelis ir užtat turi plačias pritaikymo galimybes. Iš 1991 metų perspektyvos nereikia nė kinų – net ir grynai lietuviškame pasaulyje drama puikiai tinka ir 1926 metams, ir 1939-1940, ir dar geriau 1990-1991 laikotarpio įvykiams ir žmonių santykiams (pastebėkime: kuo arčiau mūsų pačių laikų, tuo vaizdingesnis ir prasmingesnis atrodo tas atitikmuo). Kai „Kvarteto" smuikininkai tarpusavy pešasi ir per savo nesantaiką nepajėgia iki galo sugroti Schubert'o „Mirtis ir mergaitė", tai ir yra visų žmogiškų nesutarimų pagrindas. Tuo tarpu Vakarų pasaulio nuosmukis ir krizė grėsmingai artėja... Vis dėlto Ostrauskui neužtenka šios turtingos politinės sugestijos. Pjesėje yra dar vienas lygmuo, siekiantis įkūnyti ne tik žmogaus elgesio brutalumą ir trumparegiškumą bei kitas savybes, bet, pasinaudojant episteminiu lūžiu tarp Mozart'o ir Bartok'o, apibūdinti, kaip amžiaus muzikinis diskursas ir mąstymo būdas keičiasi. Kaip romantiškas ir ramus, gal net ir saldus (Zinka Milanov arija) Mozart'o laikotarpis ir jo muzikinė kalba, gimstant disonantiškam „Monstrum hungaricum" Bartok'ui, nušluojami šalin. Muzika nurodo į politiką, istorija į meną ir meniškas formas, kurios neišvengiamai keičiasi, keičiantis žmogaus sąmoningumui.

Dažnai Ostrausko kūryboje viena meno forma santykiauja su kitomis meninėmis formomis – baletas „Metuose" su Maironio ar Donelaičio poezija, Hieronymus Bosch'o iliustracijos „Gundymuose" – ne tik su autoriaus tekstu, bet ir lenko Stanisław J. Lec aforizmais ir sentencijomis. Ir ne vien meno žanrai – muzika, tapyba, šokis, bet drauge ir vieni autoriai disputuoja su kitais, nesvarbu, kokio amžiaus ar tautybės, vieni tekstai konfliktuoja su kitais (Šekspyro ir per Ostrauską Nykos-Niliūno Hamletas su duobkasiu perimtais populiariais tekstais ir dainuškom), įgaudami naujas prasmes neįprastame kontekste. Vėliausioje autoriaus knygoje *Eloiza ir Abelardas* atkuriama ne tik garsi viduramžių įsimylėjėlių pora, bet 12-ojo amžiaus Eloiza dar padiskutuoja feministinėmis temomis su Simone de Beauvoir ir atidengia prancūzų filosofės prieštaravimus ir nepakankamą feminizmo dėsnių suvokimą: „Nejaugi aš nuo jo [Sartre'o] priklausiau daugiau negu galvojau?" ištaria Beauvoir, stumiama į praregėjimą Eloizos skvarbios minties. Vadinasi, Eloiza turi ką pasakyti ir šiems ciniškiems laikams.

Kai kurie Ostrausko meniniai atradimai – pamokos iš Jorge Luis Borges, ir, aišku, ne tik iš jo, bet iš pasaulio rašytojų apskritai. Ostrauskas yra pajutęs ir savo kūriniuose įkūnijęs šiuolaikinį požiūrį į meną ir tradiciją: nieko nėra tikrai originalaus, viskas jau yra kažkieno kažkur ir kažkada galvota, rašyta. Joks autorius negali būti originalus, jis tik sugretina citatas, įspraudžia jas į naują kontekstą ir žiūri, kaip jos iš naujo kibirkščiuoja, atgimsta menu, priklausančiu ne kūrėjui, bet laiko diskursui ir epistemai (laikotarpio savarankiškai mąstysenai), kuri pasirinko pasireikšti per jį, nieko daugiau. Borges yra rašęs, kad jeigu jis ar jo pakaitalas Pierre Menard nieko daugiau nedarytų, o tik perrašytų Cervantes'o *Don Kichotą*, tai vis vien jau būtų jo – Borges'o – knyga, nes ji jau dalyvautų naujame prasmių ir kontekstų žaisme.

Nors dažnai aptariant Ostrausko dramas, pridedamas epitetas, kad jos „kamerinės", iš laiko perspektyvos žiūrint, viena aišku: dramaturgas apdovanotas teatralų dėmesiu – išskyrus kelias naujausias pjeses, beveik visi jo kūriniai išvydo scenos šviesą. Pastatyta: „Kanarėlė" (rež. Vytautas Valiukas); „Žaliojoj lankelėj" (rež. Jonas Kelečius); „Pypkė" (rež. Dalia Sruogaitė ir Jurgis Blekaitis Chicago'je, Antanas Škėma Santaros-Šviesos suvažiavime ir Dalia Juknevičiūtė New York'e); „Metai" (rež. Marytė Smilgaitė); „Kvartetas" (rež. Dalia Juknevičiūtė); „Duobkasiai" rež. Jurgis Blekaitis); „Senelis ir senelė" (rež. Nijolė Martinaitytė); „Čičinskas" (rež. Darius Lapinskas); „Lozorius" (rež. Šviesoj-Santaroj Smilgaitė, o rež. Juozas Ivanauskas Klaipėdoje); „Raudonkepuraitė" (rež. Petras Maželis) ir „Šaltkalvis" (rež. Juozas Ivanauskas Chicago'je).

Pastaruoju metu Kostas Ostrauskas perėjo į ilgesnes dramas, kurios, reikia manyti, taip pat angažuos naujus režisierius ir aktorius Lietuvoje ir išeivijoje. Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas ruošiasi dar šiais metais išleisti Ostrausko naują dramą „Ars amoris", kuri papildys išeivijos dramaturgijos aruodą dar vienu nauju kūriniu. Galime tikėtis, kad dramaturgo koncepcijoje ir toliau grumsis tradicija ir inovacija, iliuzija ir cinizmas, o kadangi pjesė yra apie meilę, Kupidonas ir jo aukos neišvengiamai bus pasmeigti ant Ostrausko linksmos, bet ironiškos plunksnos.

Kosto Ostrausko dramos knygose

Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas Chicago'je 1958 metais išspausdino Kosto Ostrausko dramą *Kanarėlė*, 1963 metais *Žaliojoj lankelėj*, o 1971 metais išleido jo dramų rinkinį *Kvartetas*. Šių knygų laidos jau yra išsibaigusios.

Vėlesnės Algimanto Mackaus knygų leidimo fondo išleistos Kosto Ostrausko dramos:

Čičinskas (Drama ir dvi mikrodramos). Chicago, 1977. 104 psl. Šalia titulinio „Čičinsko" knygoje yra taip pat išspausdinti „Šaltkalvis" ir „Lozorius".

Gundymai. Chicago, 1983. 120 psl.

Eloiza ir Abelardas. Historia calamitatum. Chicago, 1988. 126 psl.

Šios trys knygos tebėra Algimanto Mackaus knygų leidimo fondo turimų leidinių sąraše ir jas galima įsigyti, kreipiantis fondo adresu: Gintautas Vėžys, 7338 South Sacramento Avenue, Chicago, Illinois 60629.

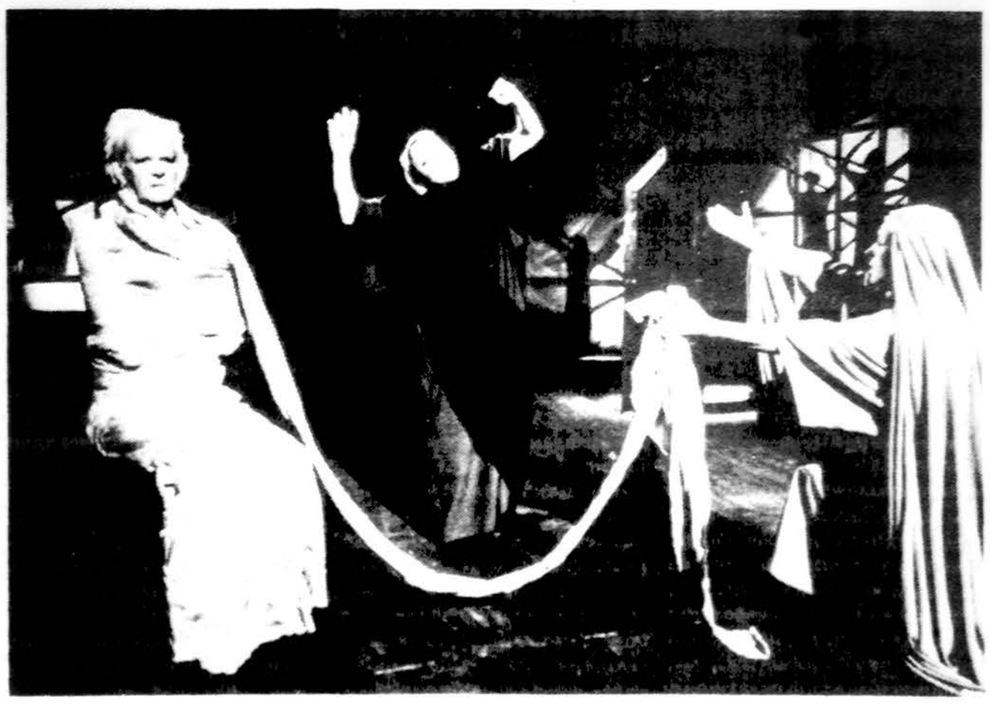

Scena iš Kosto Ostrausko dramos „Lozorius" pastatymo Klaipėdoje. Pastatymą režisavo Juozas Ivanauskas.

IŠ „ELOIZOS IR ABELARDO"

Staiga įbėga kažkokia moteris, puola prie ELOIZOS ir griebia ją už rankos.

MOTERIS. Gana!

Ji mosteli VYRAMS. Jie išneša ABELARDĄ. ELOIZA stovi apstulbus.

MOTERIS *(vėl išbėgdama)*. Tuoj pat grįšiu.

Išbėga.

ELOIZA. Kas ji per viena? Ko ji čia nori?

Moteris grįžta, įstumdama ligoniams vežioti kėdę. Joje sėdi senyvas palieges vyriškis – dešinioji ranka ir koja paliestos paralyžiaus; pusiau pravira ir šiek tiek iškreipta burna sudaro tarsi amžinos šypsenos įspūdį. Su sunkiais, neįprastai storų stiklų akiniais; dešinioji akis balzgana, žvairoka. Kurį laiką nesiskutęs ir nesikirpęs. Vilki gerokai nudėvėtu švarku, kelnės skirtingos spalvos; be kaklaraiščio – atvirais marškiniais.

Moteris – keleriais metais už jį jaunesnė, pilna energijos. Paprastai, kasdieniškai apsirengus, persijuosusi skarele plaukus.

MOTERIS. Esu Simone de Beauvoir. *(Parodžius į vyriškį)* O čia štai **mano** meilė. Tiesa, ne amžina, – o kas pasauly amžina? – tačiau, manau, ne menkesnė už tamstos. Prašau susipažinti: Sartre. Jean-Paul Sartre.

SARTRE „šypsosi".

BEAUVOIR. Atleisk, kad šitaip – neprašyta – įsiterpiau. Neištvėriau. Tebūna tai mano prierašas tamstos ir Abelardo istorijai. Post scriptum ir komentaras, kuriam, esu tikra, – *(Parodžiusi į SARTRE)*, – ir Sartre pritartų, – jei sugebėtų.

SARTRE sėdi ir „šypsosi".

BEAUVOIR. Pavadinkim jį, sakysime, „Jean-Paul ir Simone". O gal geriau „Simone ir Jean-Paul"? Vienaip ar kitaip, skamba romantiškai, ar ne tiesa? Deja, tik skamba.

SARTRE „tebesišypso".
Tyla.

BEAUVOIR. Ą propos, tu buvai Abelardui ranką bebučiuojanti. Kodėl?

ELOIZA *(šyptelėjus)*. Tik ą propos?

BEAUVOIR. Nežinau, kodėl aš – man taip neįprastai – stengiuosi būti tokia saldžiai mandagi. Turbūt todėl, kad aš tamstą vis dėlto respektuoju.

ELOIZA. „Vis dėlto"?

BEAUVOIR. Taip, vis dėlto. Nežiūrint. Tarsiu tiesiai: ilgai tylėjau, bet kai, kartoju, pamačiau tave Abelardui ranką bebučiuojant, – praradau kantrybę.

ELOIZA. Dabar aš paklausiu: Kodėl?

BEAUVOIR. Nesi jo vergė, – *(Šyptelėjus)* nebent tik Viešpaties tarnaitė, – tad nėra jokio reikalo prieš jį lankstytis, o tuo labiau keliais eiti.

ELOIZA. Tai tiktai mano jam tarta mirties akivaizdoje pagarba. Paskutinė.

BEAUVOIR. Ne pagarba, o nusižeminimas.

ELOIZA. Nei iš tolo. Ir padėka.

BEAUVOIR. Padėka? Už ką? Abu vienodai vienas iš kito ėmėt, abu tiek pat viens kitam davėt. Tu tikriausiai net daugiau. Tad už ką dėkoti?

ELOIZA. Už tai, ką esu iš jo gavus.

BEAUVOIR. O jis tau ar padėkojo? Reikia, tamsta, savigarbos.

ELOIZA. Man jos užtenka.

BEAUVOIR. Ne tiktai sau, bet ir savo lyčiai. *(Staiga)* Koks skirtumas tarp moters ir vyro?

ELOIZA. Šioks toks.

BEAUVOIR. Jokio. Tiktai lytis skirtinga. Skirtinga, bet ir vienoda – viena ne geresnė už kitą, o ta – ne blogesnė už aną. Nei daugiau, nei mažiau. Nei mažiau, nei daugiau.

ELOIZA. Jums šis klausimas, atrodo, labai rūpi.

SARTRE „šypsosi".

BEAUVOIR. Nes kitiems, – deja, ir kitoms, – jis visai nerūpi. Kaip buvom, taip ir likome antroji lytis. Menkesnė, silpnesnė ir, žinoma, kvailesnė. Sacrebleu! Kas per mitas! Per amžius iki šių dienų. – Ar žinai, tamsta, kad Aristotelis buvo tvirtai įsitikinęs, jog moterys turi mažiau dantų negu vyrai?

ELOIZA instinktyviai nori griebti sau už žando, bet susilaiko.
BEAUVOIR nusikvatoja.

ELOIZA. Taigi. Ir jam į galvą neatėjo paprašyti žmonos, kad išsižiotų, ir suskaičiuot dantis.

Beauvoir. Ne kiekvienas turi tokią galvą, kad pajėgtų nutverti savaime aiškią mintį. O jeigu Aristotelis tokią galvą ir turėjo, abejoju, ar jis būtų sugebėjęs suskaičiuoti iki trisdešimt dviejų. Rodos, **tik tiek** mums, vargšėms, davė Viešpats dantų?

ELOIZA. Madame, esu tikra, ne Jūs čia kalbat, o Jūsų pyktis. Jei būčiau vyras ir šitaip kalbėčiau, galėčiau sakyt, jog Aristotelis ne tik buvo nutvėręs tokią mintį, ne tik sugebėjo susidorot su aritmetika bent iki trisdešimt dviejų, bet net ir bandė ne kartą suskaičiuot savo žmonos dantis, tačiau, deja, vis nesuspėdavo, – jinai, plepė, kaip visos moterys, be paliovos tauškėjo.

BEAUVOIR. Pataikei: įsibėgėjau – ir nusišnekėjau. Tačiau man štai kas keista: jei tamsta visa tai žinai ir supranti, kodėl elgiesi, lyg nežinotum ir nesuprastum?

ELOIZA. Turbūt todėl, kad Aristotelis – ne Abelardas. Aš Abelardą mylėjau. Ir tebemyliu.

BEAUVOIR. Net ir mirusį?

ELOIZA. Net ir po mirties. O meilė, sako, akla. Ne tik akla, bet kartais ir išmintim nepasižymi.

BEAUVOIR. Tai pasiteisinimas, o ne racionalus paaiškinimas. Jausmai.

ELOIZA. O Jūsų piktumas? Ar ne jausmai? Skirtumas tik toks, kad vienus jie kartais nuveda vienur, kitus – kitur.

Tyla.

BEAUVOIR. Galbūt.

ELOIZA. Ypač kai mylima.

BEAUVOIR. Tikiuos, nenori tuo pasakyti, kad man meilė svetima.

Atrodo, SARTRE dar daugiau „šypsosi".

ELOIZA. Gink Dieve. Tiesą sakant, sunku įsivaizduoti moterį be meilės.

BEAUVOIR. O vyrą? *(Šyptelėjus)* Kažkas pasakęs, jog vyrai myli tik savo patogumui. Ir malonumui. Nejaugi tai tiesa?

ELOIZA. Priklauso nuo vyro. Bet aš apie moteris dabar kalbu.

BEAUVOIR. Vienaip ar kitaip, romantizuoji.

ELOIZA. Anaiptol.

BEAUVOIR. Ką gi, ne visos moterys kaip tu. Kas nežino: tavo meilė neturėjo ribų...

ELOIZA. Ir neturi.

BEAUVOIR. ... – bet ar Abelardas buvo jos vertas?

ELOIZA. Kiekvienas žmogus vertas būt mylimas.

BEAUVOIR. Ar jis buvo vertas **tokios** meilės kaip tavo?

ELOIZA. Ar esama kitokios? Nejaugi galima mylėti tiktai šiek tiek?

BEAUVOIR. Aš klausiu, ar vertas.

Tyla.

ELOIZA. Ar Sartre buvo...

BEAUVOIR. Yra.

ELOIZA. ...vertas Jūsų meilės?

SARTRE krusteli kėdėj.

BEAUVOIR. Mudu mylėjome...

SARTRE vėl krusteli nervingai.

BEAUVOIR. ...ir mylime protingai.

ELOIZA. Protingai? Tokios meilės aš nepažįstu ir nepripažįstu.

BEAUVOIR. Gaila.

ELOIZA. Mylima ne protu.

BEAUVOIR. Bet jis nekenkia. Jei tamsta būtum protingiau mylėjus, dabar taip nesikankintum.

ELOIZA. Nesigailiu: mylėjau ir buvau mylima.

BEAUVOIR. Viskas?

ELOIZA. Labai daug.

BEAUVOIR. Ir gana?

ELOIZA. Gal ir ne. Reikia iš anksto apsiprasti su tikrove: visko, ko nori ir geidi, vis tiek niekada nepasieksi ir nepatirsi. Reikia kuklumo.

BEAUVOIR. Taip, kai godumas visko neapžioja, išpažįstame kuklumą.

ELOIZA *(skausmingai)*. Ak, Madame...

BEAUVOIR. Žinau, žinau: ir vėl ne aš, o mano liežuvis prabilo. – Sakai, nesigaili?

ELOIZA. Jeigu gailiuos, tai ne todėl, kad Abelardą mylėjau ir tebemyliu, bet kad jį praradau. *(Staiga)* O Jūs?

(**Kostas Ostrauskas. ELOIZA IR ABELARDAS.** *Historia calamitatum.* Chicago: Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas, 1988. Pp. 89-94.)

Žurnalisto premija – Antanui Juodvalkiui

MEČYS VALIUKĖNAS

Vasario pabaigoje mūsų, išeivijos lietuvių, spauda pagarsino žinią, kad JAV LB Kultūros tarybos 1990 metų žurnalisto premijos jury komisija vienbalsiai išrinko šiai premijai Antaną Juodvalkį. Šia proga kolegiškai sveikinant Antaną bei linkint jam darbingos nuotaikos, norisi žvilgterėti į jo eitąjį kelią ir pakalbinti jį nūnai bėgamųjų dienų temomis.

Antanas Juodvalkis Jono Tamulaičio nuotrauka

Antanas Juodvalkis gimęs 1912 metais gražia gamta, bet ne žemės derlingumu pasižyminčiame Zarasų krašte, dažnai vadinamoj Lietuvos Šveicarijoje. Jo tėvai, mažažemiai ūkininkai, augino septynis vaikus. Antanas iš mažens veržėsi į mokslą, į šviesą. Ir tėvai su juo sutiko, bet tai įgalinti reikėjo visos šeimos pastangų, aukos. Antanas mokslinosi Zarasų komercinėj gimnazijoj. Ją baigė 1932 metais. Beje, Antanas ir jo šeima ir šiandien turi glaudžius santykius su seserimis, broliais, jų vaikais – Lietuvoje.

Turėdamas atestatą, Antanas išėjo iš šeimos rūpesčių ir gavęs darbą nusikėlė į Žemaitiją, į Mažeikius. Po poros metų persikėlė į Kauną, siekdamas studijuoti Vytauto Didžiojo universitete. Studijavo ekonominius mokslus 1934-1938 metais. Dirbo Valstybės taupomųjų kasų centro įstaigoje. Sovietams okupavus Lietuvą, Antanas, gavęs Lietuvos cukraus bendrovės kvietimą, pasitraukė iš Kauno ir nukilo į Panevėžį ten statomo Lietuvos cukraus bendrovės fabriko buhalteriu. Minimose pareigose jis buvo iki fabriko pastatymo, o statybą baigus, pasiliko dirbti naujo fabriko gamybos buhalterijoje... Savo išgyvenimus bei patirtį Panevėžyje Antanas vaizdžiai atskleidė Juozo Prunskio redaguotoje knygoje *Bėgome nuo teroro.*

Iš Panevėžio Antanas pasitraukė į Vokietiją 1944 metais ir laimingai praleido karo ir vadinamas stovyklų dienas... Gyvendamas Bavarijoje, susituokė su Ona Norkute. 1949 metais Juodvalkiai atvyko į JAV ir įsikūrė East Chicago, Indiana. Įsidarbino ten plieno liejykloje, o po 26 metų, išėjęs į pensiją, persikėlė į Chicago's Marquette Park'ą. Menu, su dideliu pasigėrėjimu, bet ir su nuostaba apie tai kalbėjo Lietuvos garbės konsulė Chicago'je Juzė Daužvardienė: „kai daugis, pasitraukę į poilsį, keliasi į saulėtąją Floridą ar mistišką Kaliforniją... Juodvalkiai atsikėlė į Chicagą ir įsijungė į lietuviškos spaudos darbininkų gretas..." Tartina, tokiu aktyviu ir įžvalgiu lietuviškojo gyvenimo apžvalgininku Antanas tebėra ir šiandien.

Antanas Juodvalkis našiai bendradarbiauja *Drauge, Dirvoje, Darbininke* ir kitoje periodikoje. Taip pat jis yra koautorius knygų: *Tautinės minties keliu, Bėgome nuo teroro, Lietuvių Fondo* albumo, žurnalo *Naujoji viltis,* Kaip žurnalistas buvo pažymėtas Korp! Neo-Lithuania ir ALTS Chicagos skyriaus, apdovanojant jį Juozo Zikaro skulptūros „Knygnešys" reprodukcija (Petro Vėbros darbas), Korp! Neo-Lithuania apdovanotas Korp! žiedu, Lietuvių Fondo apdovanotas žymeniu ir premija, Amerikos lietuvių tautinės sąjungos spaudos darbuotojo premija... Apžvalgose Antanas nevengia ir didaktikos, bet su juo, jo dukters poetės Eglės Juodvalkės žodžiais tariant, galima susikalbėti.

Antanas Juodvalkis visuomeniniame bruzdėjime dalyvauja nuo jaunų dienų. Gimnazijoje – moksleivių tautininkų ratelyje, vėliau Mažeikiuose, Kaune, jaunalietuvių ar JSO gretose, tačiau daugiausia širdies ir darbo yra įdėjęs į neolituanų veiklą, eidamas įvairias pareigas ar be jųjų, tiek Lietuvoje, tiek išeivijoje. Savo pėdsakus yra palikęs ir Amerikos lietuvių tautinės sąjungos ėjimuose, kaip ir Pasaulio Lietuvių Bendruomenės, o išskirtinai Lietuvių Fondo darbuose, informacijos skleidime apie šias organizacijas, jųjų siekius bei ėjimus.

Norėdamas geriau atskleisti skaitytojams laureato mintis, atlikau su juo pasikalbėjimą. Štai mano klausimai ir jo atsakymai į juos.

* * *

— Aš jau seniai išpažįstu posakį: ne šventieji puodus lipdo, ne angelai į laikraščius rašo. Buvai Daužvardžio fondo valdyboje ir susiduri su mokykliniu jaunimu. Kaip vertini minėtą posakį?

— Šis posakis yra taiklus ir galima jį pritaikyti dažnam atvejui. Kaip žinai, esu kilęs iš beraščių, smulkių ūkininkų šeimos, ir tik mokyklos vedėjo paskatinti tėvai ryžosi mane leisti į gimnaziją, esančią apskrities mieste už 30 km. Ir gimnazijoje, ir studentaudamas neturėjau šviesesnių žmonių nei giminių, nei tėvų draugų tarpe, kurie būtų galėję praplėsti akiratį ir pakreipti jauno žmogaus žingsnius atitinkama linkme. Reikėjo pačiam irtis per gyvenimo sūkurius ir tiesti kelią į ateitį. Į rašančius žiūrėjau, kaip į ypatingus žmones, ir pats net nedrįsau pagalvoti apie kokios nors korespondencijos sukirpimą. Man tada ir atrodė, kad tik „šventieji puodus lipdo ir angelai į laikraščius rašo". Reikėjo laiko, kad tą mitą būtų galima sugriauti ir pačiam pradėti šį tą parašyti.

Į lituanistines mokyklas žiūrėjau ne tik, kaip lietuvių kalbos ir literatūros mokslaines, bet ir tautinio auklėjimo įstaigas. Lietuviai mokytojai yra parodę tokį pasišventimą ir atsidėjimą tautiniam auklėjimui, kad tenka stebėtis jų ištverme ir sugebėjimais. Nėra abejonės, kad tai yra nepriklausomo gyvenimo išdava, kuria ir po 50 metų sunkios vergijos tauta šiandien gyvena.

— Esu ne kartą skaitęs svarstymus įvairių autorių, kurie teigia esą didelė dalis rašančiųjų, dargi poetų, pasiekę savo amžiaus keturiasdešimtmetį, nutyla. Esi arti neolituanų, kaip ir Kristijono Donelaičio mokyklų jaunimo. Kodėl jie nutyla daug jaunesni?

— Nemanyčiau, kad šią tiesą būtų galima pritaikyti visuotinai. Turime pavyzdžių ir lietuvių tarpe. Vieni pradeda rašyti, jau pasiekę minėtą amžiaus ribą (Jurgis Gliauda), kiti daug anksčiau nutyla, nors yra parodę didelį talentą (Vincas Ramonas). Poezijoje amžius vaidina didesnę rolę, nes jauni poetai yra maištingi, į gyvenimą žiūri iš aukšto, siekia išsvajotų idealų. Nemažą įtaką poetams turi meilė ir aistra. Gyvenimas aplaužo svajonių sparnus ir verčia pajusti realybę. Išeivijoje poetams ir rašytojams išsiskleisti dažnai trukdo nepakankamas lietuvių kalbos mokėjimas ir aplinka. Mokykloje būdami ir organizacijose veikdami, skatinami mokytojų, vadovų ir tėvų, bando rašinėti, bet stokodami tikro talento ir ištvermės, užmeta ir nebegrįžta, nors įdėję darbo galėtų iškilti ir pasiekti gerų rezultatų. Amerikos mokykla ir gyvenamoji aplinka turi įtakos į jaunuolio profesinį pasirinkimą. Visagalis doleris turi lemiamos įtakos į mokslo šakos pasirinkimą ir kartu į kūrybinį darbą.

— Laisvėjančioje Lietuvoje kūrėsi ir dar kuriasi dešimtys leidinių, leidyklų. Kaip vertini tą vyksmą?

— 50 metų Kremliaus komunistinėje vergijoje išlaikyta lietuvių tauta, šiek tiek atleidus okupacinius varžtus, negali atsidžiaugti laisve padvelkusiu oru ir slėptas savo godas išsako viešai. Manau, gyvenimas atskirs grūdus nuo pelų, ir pasiliks tik tie laikraščiai bei kiti leidiniai, kurie turės pakankamą skaitytojų skaičių, finansinį užnugarį ir gerų bendradarbių kadrą. Mūsų akimis žiūrint, toks didelis dėmesys smulkiems leidiniams, yra netikslus ir nepateisinamas, tik popieriaus ir energijos eikvojimas. Yra daug svarbiau turėti keletą gerų leidinių, kuriuose bendradarbiautų pačios stipriausios jėgos, ryškiausieji talentai. Kai kurie pelnagaudžiai išnaudoja cenzūros palengvėjimą ir viešai skleidžia įvairias šlykštynes, žeminančias žmogaus orumą. Laisvė yra labai patraukli ir reikalinga, bet reikia mokėti ja naudotis, norint nepažeisti kitų jausmų.

— Kada pradėjai spaudoje rašyti daugiau ką, negu korespondencijas, renginių aprašymus? Kodėl ankščiau nesiėmei plunksnos? Kas paskatino Tave imtis plunksnos?

— Įdomus klausimas, bet sunkus atsakymas. Ilgą laiką ir bandyti nenorėjau net paprasčiausius bėgamuosius įvykius aprašyti spaudoje, nes maniau, čia „angelų" privilegija. Pradėti rašyti paskatino, galima sakyti, privertė dukrelė Eglė. Mama vis ragindavo vaikus rašyti į laikraštėlius, o jie vis atsikalbinėdavo sakydami: kodėl jūs nerašot, o verčiate mus. Ką gi, reikėjo ryžtis ir parodyti, kad ir mes rašome, ir jie neturėtų pagrindo atsisakyti. Taip ir įsitraukiau į rašinėjimą. Sykį pradėjus, nebuvo galima sustoti. Akiratis nuolat platėjo, nes tebesu įsijungęs į visuomeninę veiklą ir matau išeivijos visas problemas. Vyresniesiems pavargstant ir traukiantis iš turėtų pozicijų, jaunesniųjų ryškesnės talkos nesulaukiant, vis dar tenka pasilikti užimtose pozicijose, nors jaučiu atėjusį laiką kad ir nepadėti plunksną, tai bent suretinti jos naudojimą.

— Dar vienas didesnio masto klausimas. Kaip vertini mūsų, lietuvių išeivijos, veiksnių veiklą ir jų santykiavimą su Lietuvos respublikos Aukščiausia Taryba?

— Tokios gausios ir šviesios lietuvių išeivijos dar niekad nebuvo. Bolševikinis siaubas, patirtas per pirmąją vienerių metų okupaciją, dažną vertė pagalvoti, ar pasilikimas tėvynėje atneš kokią naudą Lietuvai, ar bus tik trąša Sibiro taigoms. Į Vakarus pasitraukė dar nespėti sunaikinti rezistencinių sąjūdžių vadovai ir politinių partijų likučiai. Karui pasibaigus, Vokietijoje atsisteigė Vyriausias Lietuvos išlaisvinimo komitetas ir pasinešė vadovauti politinei veiklai, ignoruodamas tebeveikusius Lietuvos diplomatus. Amerikoje veikė Amerikos lietuvių taryba, palaikiusi ryšį su Baltaisiais rūmais.

Lietuviams įsikūrus Amerikoje, Kanadoje, Australijoje ir kituose kraštuose, buvo įsteigta Lietuvių Bendruomenė, kuri iš pradžių rūpinosi tik lituanistiniu švietimu ir kultūrine veikla. Priimta Lietuvių charta ir įsteigta Pasaulio Lietuvių Bendruomenė, apjungusi po visą pasaulį išsiblaškiusius lietuvius. VLIK'ui persikėlus į JAV, čia susidarė net keturi veiksniai, VLIK'as, PLB, ALT'a ir JAV LB, pasišovę išvaduoti Lietuvą. Tarp šių veiksnių prasidėjo trintis dėl vadovavimo politinei veiklai ir aukų rinkimo. VLIK'as ir ALT'a sudarė vieną frontą, o PLB ir JAV LB, greta švietimo ir kultūrinio darbo, išėjo į politinę veiklą, ir kartu susikirto su monopolį turėjusiais VLIK'u ir ALT'a. Ta trintis tebevyksta ir dabar, nes negali sutarti, kuris iš jų yra vyriausias. VLIK'as, sudarytas iš buvusių 15 politinių partijų ir rezistencinių sąjūdžių, kuriems atstovauja deleguoti nariai, neturi tiesioginių rinkimų ir vadovybėje laikosi tie patys žmonės. PLB jaučiasi turinti pirmenybę, nes ji vykdo demokratiškus rinkimus, šaukia seimus ir turi rinktą vadovybę. Išeivijos veiksnių varžybos dėl pirmavimo nieko doro neduoda Lietuvai, nepadeda dabartinėse sunkiose kovose su okupantu.

JAV LB Kultūros tarybos vienuoliktosios premijų šventės rengimo komitetas: (sėdi) Birutė Jasaitienė, Dalia Kučėnienė, Nijolė Martinaitytė, Matilda Marcinkienė, (stovi) Petras Aleksa, Stasys Balzekas, Jr., Irena Polikaitienė, Magdalena Birutė Stankūnienė ir Emilijus Holenderis.

Padvelkus laisvėjimo vėjams, PLB ir VLIK'o pirmininkai nuskubėjo į Vilnių, tikėdamiesi pasiskardenti ir gauti palaiminimą jų veiklai, o gal net pakvietimą užimti prezidentūrą. Tokiomis nuotaikomis atskira šių veiksnių veikla nepadeda bendriesiems Lietuvos ir išeivijos reikalams. Politikoje galima pateisinti daugelį abejotinos vertės ėjimų, bet nepakenkiant pagrindiniams siekiams.

ALT'a kažkaip yra išsijungusi iš šių politinių varžtų ir tradiciškai tenkinasi Lietuvos nepriklausomybės minėjimais ir aukų rinkimu tolimesnei savo veiklai išlaikyti. Bet to negalima būtų pasakyti apie JAV LB Krašto valdybą, kuri labai aktyviai dalyvauja šiame laisvėjimo procese. Turėdama jaunesnių žmonių, lanko Amerikos senatorius, Kongreso atstovus, kontaktuoja Valstybės departamentą ir net prezidentūrą, renka pinigus ir remia Lietuvos vadovybės pastangas. Ir čia gali būti įvairių kontroversijų ir priekaištų. Atrodo, ne visų veiksnių yra vienodai geri ryšiai ir su Lietuvos atstovybe Washingtone. Manyčiau, kad mūsų atstovybė Washington'e turėtų būti palikta šalia visų intrigų ir nesutarimo. Asmeninės ambicijos ir ėjimai turi nemažą reikšmę. Gal tik pakeitus vadovus, būtų galima sulaukti darnesnės veiklos. Pinigas irgi yra ne paskutinėje vietoje.

Baigiant šį painų išeivijos veiksnių veiklos klausimą, noriu prašyti, kad mūsų vadovai rodytų daugiau tolerancijos ir pagarbos vieni kitiems, o Lietuvos laisvės kovą paliktų ten gyvenantiems ir baimės neturintiems vadovams, remiant juos moraliai ir materialiai. Laisvės gynėjų pralietas kraujas parodo, kad jie yra tikrieji kovotojai už Lietuvos nepriklausomybę.

Petras Viščinis

(Atkelta iš 2 psl.)

programas perduoda JAV Lietuvių Bendruomenės vardu.

„Laisvės varpas", įkurtas 1954 metais, prieš dvejus metus minėdamas savo veiklos 35 metų sukaktį, gavo pluoštą sveikinimų ir linkėjimų, kurie iš dalies pasako to radijo reikšmę pastangoms išlaikyti lietuviškumui. Pavyzdžiui, Lietuvių Fondas rašo: „Laisvės varpo įnašą į lietuvybės išlaikymą sunku įvertinti ar apskaičiuoti, nes vien koncertų ir minėjimų yra suruošta daugiau nei 60". Kitas sveikintojas, JAV LB Krašto valdybos pirmininkas dr. Antanas Razma, kreipdamasis į vedėją Viščinį, rašė: „Jūs esate nuostabi asmenybė ir pavyzdys mums visiems nepavargti, dirbant lietuvybės labui išeivijoje ir tautos atgimimui Lietuvoje". Gi Amerikos lietuvių taryba savo rašte tarp kitko pažymėjo: „Laisvės varpo programos... rūpestingai informuoja apie įvykius Lietuvoje ir veiklą išeivijoje". Čia pacituotos ištraukos nėra tušti žodžiai ar komplimentai. „Laisvės varpas" to tikrai yra nusipelnęs. Galima pridurti, kad Petras Viščinis yra laimėjęs ALT'os konkursinę premiją už originalią programą, o minint Vilniaus universiteto 400 metų sukaktį – JAV LB Kultūros tarybos konkurso premiją.

Kaip pasakoja patsai įsteigėjas Viščinis, kai 1954 metais kovo 7 dieną „Laisvės varpas" pradėjo darbą, pagrindinis jo uždavinys buvo visuomeninio ir kultūrinio pobūdžio programomis gaivinti ir stiprinti lietuvio dvasią už tėvynės ribų. Laikui bėgant, iškilo nauji uždaviniai: kultūrinių renginių organizavimas ir specialios radijo laidos anglų kalba. Prisimenant, kad Boston'o ir jo apylinkių lietuvių bendruomenės yra netekusios daugelio savo žymių veikėjų – kultūrininkų, pedagogų, aktorių – vienintelio dar likusio savaitraščio *Keleivio* ir net kelių kitų lietuviškų radijo valandėlių, „Laisvės varpo" pastangos padėti išsilaikyti šios srities lietuviškoms kolonijoms yra didžiai vertingos.

Lietuviškų radijų programų vedėjai, įskaitant ir „Laisvės varpo", susiduria su problemomis, kurios beveik yra identiškos: suradimas radijo stoties, kuri už prieinamą kainą leistų transliuoti lietuviškas laidas; gavimas tinkamo klausytojams laiko; kylančios kainos už radijo laiką. Pavyzdžiui, „Laisvės varpas" savo gyvavimo metu buvo priverstas daug kartų keisti radijo stotis ir programos laiką. Jam savo laidas teko perduoti net iš septynių radijo stočių, veikiančių Worcester'yje, Medford'e, Framingham'e, Cambridge ir Brockton'e. Nemažesnis rūpestis yra kaip ir kur surasti lėšų radijo programai išlaikyti. Petras Viščinis, nežiūrint jo šakotos visuomeninės veiklos ir pažengusio amžiaus, su nepaprasta energija ir ryžtu suveda, kaip sakoma, galą su galu, dažnai apeliuodamas į klausytojų sąžinę, prašydamas finansinės paramos.

Prasidėjus Lietuvoje tautiniam ir politiniam atgimimui, „Laisvės varpo" radijas atidžiai seka visus įvykius tėvynėje ir apie tai praneša savo laidose klausytojams. O kai pagaliau pasigirdo laisvas Vilniaus radijo užsienio lietuviams balsas, Petras Viščinis beveik kiekviena proga perduoda žymių Lietuvos veikėjų, pareigūnų pasisakymus arba Vilniaus radijo pranešimų ištraukas. Jis nesigaili programos laiko ir šio krašto lietuviškų organizacijų veikėjams prabilti „Laisvės varpo" laidose.

Dabartinė sekmadieninė „Laisvės varpo" programa, trunkanti vieną valandą, turi dvi dalis. Tik pradėjus laidą giesme „Lietuviais esame mes gimę", maždaug 5-8 minutes dėstoma pagrindinė savaitės mintis. Tai atlieka Petras Viščinis, remdamasis lietuvių ir amerikiečių didžiosios spaudos šaltiniais, Vilniaus radijo užsienio lietuviams pranešimais arba televizijos reportažais apie Lietuvos būklę. Tokia analizė ir sintezė yra be priekaištų. Programos įvadas yra ypač naudingas tiems lietuviams, kurie neturi progos sekti įvykių dienraščiuose ar televizijoje. Laidos pabaigoje yra angliškoji dalis. Pastaruoju metu gražia anglų kalba pranešinėja jaunimo atstovė Audra Veitaitė. Anksčiau angliškos dalies talkininkais yra buvę: kun. Antanas Jurgelaitis, Birutė Duobaitė-Silvia ir Jonas Gedraitis. Dabar, kai išeivijos lietuviai sustiprintomis pajėgomis siekia iš Amerikos vyriausybės išgauti diplomatinį Lietuvos respublikos pripažinimą, tokios anglų kalba radijo apžvalgos yra labai svarbi, paveiki priemonė formuoti amerikiečių viešąją opiniją.

Kitas nemažas „Laisvės varpo" radijo vedėjo atliekamas darbas yra kultūrinių renginių organizavimas, kainuojąs pinigo, reikalaująs didelių pastangų ir sumanumo, o kartais ir tam tikros rizikos dėl galimo renginio finansinio nepasisekimo. Iki šiol tokių renginių iš viso turėta 61. Jų tarpe buvo 52 koncertai, 4 teatro grupių iškvietimai, 3 literatūros vakarai, du minėjimai. Iš viso „Laisvės varpo" radijas savo klausytojams yra paruošęs ir perdavęs daugiau nei 2,000 laidų lietuvių ir anglų kalbomis. Be to, paruošta specialių anglų kalba radijo programų įvairių Lietuvos sukakčių proga (Vasario 16-osios, Tragiškųjų birželio įvykių proga), kurios buvo įpirštos kelioms vietos amerikiečių radijo stotims.

Dabar nors trumpam sustosiu prie paties radijo premijos laureato. Petras Viščinis yra juristas, žurnalistas, mokytojas, aktorius, visuomenininkas, sulaukęs pensininko amžiaus, jo paties žodžiais tariant, ieškąs sau įpėdinio, galinčio perimti šį atsakingą postą. Petras Viščinis gimė Druskininkuose. 1934 metais Vilniuje gavo Vytauto Didžiojo gimnazijos brandos atestatą ir po to įstojo į tada Stepono Batoro vardą turėjusį Vilniaus universitetą. 1943 metais jis baigė teisės mokslus, gaudamas diplomą.

Nuo pat jaunystės dienų, lankydamas gimnaziją, vėliau universitetą, Viščinis matė Lenkijos valdžios pastangas sulenkinti vietos lietuvius. Todėl jis tuojau įsijungė į lietuvių jaunimo būrelius, redaguodamas laikraštėlius, dalyvaudamas teatro grupėse arba sakydamas jausmingas, patriotines kalbas. Nuo tų dienų ligi šiol jo širdyje išliko didelė tėvynės meilė bei noras padėti savo tautiečiams.

Antrojo pasaulinio karo metais jis pasitraukė Vokietijon, o karui pasibaigus, emigravo Amerikon, apsigyvendamas Brockton'e. Vos sušilęs šioje šalyje, Petras Viščinis nuo darbo duonai pelnyti likusį laiką skyrė lietuviškos veiklos reikalams: Brockton'e padėjo suorganizuoti lituanistinę mokyklą, kurioje jis ir dėstė, ten pat atkūrė BALF'o skyrių bei šliejosi prie tų lietuviškų sambūrių, kuriems rūpėjo pavergta Lietuva. Ir taip 1954 metais jis ryžosi įsteigti naują radijo valandėlę, nors tuo metu Boston'o apylinkėse jau veikė net keturios tokios radijo programos.

Nežiūrint įtempto darbo ruošiant radijo laidas, Petras Viščinis per tuos ilgus veiklos metus dar randa laiko ir šiandien dalyvauti Lietuvių Bendruomenės sąrangoje, būdamas Lietuvių Fondo įgaliotiniu Boston'o apygardoje, Vilniaus krašto lietuvių sąjungoje, Lietuvių tautinės sąjungos eilėse ir kitur, nebėgdamas nuo jam uždedamų kartais atsakingų pareigų. Nuolatine, nepailstančia Viščinio talkininke yra jo žmona Mira, su kuria jis susidraugavo dar gimnazijoje.

Užsklęsdamas šias kelias pastabas apie radijo premijos laureatą vilnietį Petrą Viščinį, norėčiau jam palinkėti tvirtos sveikatos ir ištvermės, stovint Lietuvos laisvės sargyboje. Pats dirbęs ilgus metus radijo srityje, gerai žinau, kokią atsakomybę ir darbo krūvį uždeda radijo žurnalisto, redaktoriaus, diktoriaus ir pagaliau vadovo pareigos. Visuomenės veikėjo išeivijoje savanoriškas, nesavanaudiškas darbas yra būtinas ypač šiuo metu, kai Lietuvos žmonės yra pasiruošę numesti paskutinius vergijos pančius.

(Straipsnio autorius Alfonsas Petrutis, dabar gyvenantis West Hyannisport, Massachusetts, yra buvęs „Amerikos balso" lietuvių skyriaus vedėjas.)